

Метою видання є формування системи теоретичних знань та практичних навичок в поглибленому освоєнні закономірностей регіональної економіки та інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів, вивченню зовнішньоекономічних зв'язків національної економіки та їх регіональних аспектів.

Монографічний навчальний посібник складається з вступу, шести розділів та тридцять однієї теми, в яких розглянуто теоретичні засади та методологія і моделювання інноваційно-інвестиційного розвитку регіональних економічних систем, джерела та режими інвестування в регіональну економіку, аналіз відповідної ефективної практики в глобальній економіці.

Для підготовки монографічного посібника використані нормативно-правові акти, інформаційно-статистичні матеріали Державної служби статистики України та її головних управлінь в регіонах, Міністерства економічного розвитку України, Міністерства фінансів України, Міжнародних організацій та рейтингових агенств та інші.

У короткому термінологічному словнику подано тлумачення основних термінів щодо інвестиційно-інноваційної діяльності згідно чинного законодавства та / або авторського бачення.

Творення та видання монографічного навчального посібника здійснювалося в рамках Концепції трансформації Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» в інноваційний університет - інтегратор економіки знань та регіонального розвитку.

Акцент. Щиросердечна подяка підприємствам «Єврокар», «Джейбіл Сьоркіт Юкрейн Лімітед», «Ядзакі Україна» – лідерам інвестування в Україні, за сприяння у виданні книги

Микола Палінчак,

*професор, доктор політологічних наук,
декан факультету міжнародних відносин
Ужгородського національного університету,
завідувач кафедри міжнародних відносин.*

Володимир Приходько,

*професор, доктор економічних наук,
директор Інституту державного управління
та регіонального розвитку, завідувач кафедри
міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету.*

РОЗДІЛ 1.

Теоретичні засади інноваційно-інвестиційного розвитку регіональної економіки

1.1. Регіон, як об'єкт економічного та управлінського аналізу

Загальне розуміння сутності регіону. Концептуальні підходи до регіону як соціально-економічної категорії. Соціально-економічні характеристики регіону. Схеми районування територій. Критерії класифікації регіонів. Диспропорції територіальної структури господарського комплексу країни. Причини регіональних відмінностей.

Акцент. Будувати... розмаїття регіонів - справа дуже складна. Поки-що цього робити ми не вміємо. Необхідна реальна конкуренція регіонів, у тому числі щодо створення найбільш сприятливих умов життєдіяльності людини.

(Анатолій Гальчинський, провідний український-економіст, дослідник макроекономіки)

Актуальним проблемам розвитку регіональної економіки у вітчизняній науці та практиці приділяється значна увага, оскільки відмінності у рівні економічного і соціального розвитку, природних умовах окремих регіонів є на сьогодні досить значними. Нерівномірність розвитку регіонів та рівня життя населення створює передумови для соціальної напруги в суспільстві, загрожує територіальній цілісності країни, стримує динаміку соціально-економічних показників, уповільнює ринкові перетворення та знижує їх ефективність. Тому вкрай необхідним є підвищення ефективності розвитку регіональної економіки, створення умов для сталого розвитку кожного регіону з урахуванням його особливостей.

У економічній літературі мають місце різні підходи до розуміння сутності регіону. В найбільш широкому змісті, термін «регіональний» (від лат. regionals - місцевий) означає належність до певної території -

району, області, країни, групи країн. Уточнення цього поняття містить різні елементи територіальних утворень. Наприклад, Маркузен Е. вважає, що регіон слід розглядати як формальну складну організацію, яка має набір взаємопов'язаних цілей і завдань, що визначені потребами населення, його окремими соціальними групами, яка дотримується зовнішньої форми, правил поведінки і діє в межах встановленого порядку [1, с. 293]. Алаєв Е. зазначає, що регіон є територією, яка за сукупністю її елементів відрізняється від інших територій і характеризується єдністю, взаємозв'язком складових елементів, цілісністю, при цьому така цілісність є об'єктивною умовою і закономірним результатом розвитку даної території [2, с. 67]. На думку Чумаченко М., регіон необхідно розуміти як частину території держави, виділену за сукупністю різноманітних ознак в адміністративну одиницю, свідомо спрямовану та скоординовану для досягнення цілей суспільного розвитку і запобігання дії руйнівних або негативних зовнішніх сил [3, с. 14]. Схожої думки дотримуються Поповкін В. [4, с. 14], Бутко М. [5, с. 39].

Дослідники пропонують ураховувати при визначенні регіону такі соціально-економічні характеристики, як комплексність його промислового розвитку, розвитку виробничої й соціальної інфраструктури, системи поселень; здатність відтворювати умови для гармонійного розвитку проживаючого в регіоні населення, здатність виробляти такий обсяг товарів, що забезпечував би також можливість задоволення потреб в них інших регіонів.

Зокрема, на думку Симоненка В., регіоном, або крупним економічним районом, необхідно вважати господарську територію, яка виділяється всередині країни своїм економіко-географічним положенням, природними і трудовими ресурсами, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю екологічних, демографічних та інших проблем, своєю роллю в міжнародному поділі праці [6, с. 27]. Семиноженко В. та Данилишин Б., відзначаючи багатозначність даного поняття, пропонують під регіоном розуміти область, район, частину країни як осередок політичної та адміністративної децентралізації, що відрізняється від інших сукупністю природних чи історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних та інших характеристик, які часто поєднуються з особливостями національного складу населення [7, с. 15]. Герасимчук З. розглядає функціонування та розвиток регіону як процес розширеного регіонального відтворення, при цьому регіон трактується як система суспільних відносин щодо забезпечення відтворювальних процесів в межах конкретної території [8, с. 30]. Схожої думки притримується Мазур А., розуміючи під регіоном самостійну господарюючу систему, чітко обмежену територіально, діяльність якої (матеріальна і фінансова) визначається існуючими законодавчими актами та управлінськими повноваженнями [9].

У працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених підкреслюється ідентичність понять «регіон» і «район». Розглядалися **три основні схеми економічного районування території**: «традиційна» з 6-ма соціально-економічними макрорайонами; «концепційна» з 8-ма економічними районами (регіонами), розроблена у ранніх варіантах концепції державної регіональної економічної політики; «географічна» з 9-ма соціально-економічними районами [9].

У всіх трьох схемах районування виділяються такі райони: Причорноморський (Автономна Республіка Крим, Херсонська, Миколаївська, Одеська області, місто Севастополь), Східний (Північно-Східний, Харківський) (Харківська, Полтавська, Сумська області), Донецький (Донецька, Луганська області).

Для «традиційного» і «концепційного» районування спільним є виділення Придніпровського (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області) району. В «географічному» районуванні до Придніпровського району включаються тільки Дніпропетровська та Запорізька області.

До Центрального району згідно з концепцією «традиційного» районування відносили Київську, Вінницьку, Хмельницьку, Житомирську, Черкаську, Чернігівську області, місто Київ, згідно з «концепційним» - Київську, Черкаську області, місто Київ, згідно з «географічним» районуванням - Черкаську, Кіровоградську області.

«Традиційне» районування до Західного району відносило Закарпатську, Івано-Франківську, Чернівецьку, Львівську, Тернопільську, Волинську, Рівненську області. Спільним для «географічного» і «концепційного» районування є виділення Карпатського (Прикарпатського) (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області) і Подільського (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області) районів.

«Географічне» районування об'єднувало в столичний район Київську, Житомирську, Чернігівську області, місто Київ; в Північно-Західний - Волинську, Рівненську області; «концепційне» районування об'єднувало в Поліський район Волинську, Рівненську, Житомирську, Чернігівську області.

Спільним у підходах до економічного районування України є тенденція до вирівнювання не тільки меж регіонів, але й економічного потенціалу, введення в них великих міст, які виконують міжгалузеві функції виробничого, наукового, культурного обслуговування, а також функції підготовки та перепідготовки кадрів.

Звичайно, в умовах адміністративно-розподільної системи з використанням переважно галузевого принципу управління термінологічна багатозначність, пов'язана з територіальним аспектом суспільного виробництва, не мала великого значення, оскільки розвиток будь-якої

території визначався виключно галузевими рішеннями. Нині ж **територіальна одиниця є об'єктом управлінських рішень, які можуть прийматися на різних ієрархічних рівнях управлінської системи** – державному, регіональному, муніципальному.

Дефініція «регіон» застосовується в різних суспільних сферах, тому мають місце такі поняття як «адміністративно-політичний регіон», «економічний регіон» «соціальний регіон», «освітній регіон» тощо. Застосування таких категорій потребує уточнення, виходячи з існуючих вимог та специфіки відповідних сфер.

За актуальної соціально-економічної ситуації **регіон є адміністративно-економічним поняттям, під яким необхідно розуміти територіально спеціалізовану й адміністративно окреслену частину національної економіки, що характеризується єдністю та цілісністю відтворювального процесу й управління.**

Саме такий підхід характерний для загальнодержавних документів щодо регіонального розвитку в Україні. Так, в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» легітимне поняття регіону визначено як територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя [10]. При цьому враховується, що до складу України відповідно до Конституції [11] входять Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Узагальнений аналіз наукових досліджень дає такі **концептуальні підходи щодо розуміння категорії регіону:**

По-перше, як **адміністративно-політичної одиниці** при адміністративно-територіальному поділі країни (області, району), тобто окремого територіального утворення, якому притаманна низка властивостей.

По-друге, як **частини територіально-виробничого устрою** країни. Регіон при цьому слід вважати відносно відособленою підсистемою держави, національної економіки, господарського комплексу, що здатна самостійно акумулювати функції та ресурси, реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

По-третє, як **організаційно-просторової форми використання продуктивних сил**, що має загальні умови економічної діяльності та особливості в своїх межах.

По-четверте, як **соціальної спільності**, утвореної на певній території. При такому підході розглядається історичний досвід, культурні, освітні, соціально-психологічні та інші аспекти регіональної спільноти.

Найуживанішими **критеріями класифікації регіонів країни є:**

- **рівень економічного розвитку** (слабкий, середній, високий). Цей показник відносний і визначається в процесі порівняння показників економічного розвитку (ВВП на душу населення, показники зайнятості населення, показники ефективності виробництва) з аналогічними показниками національного виробництва в цілому;

- **темпи економічного розвитку** (депресивний, стагнуючий, прогресивний). Визначається залежно від того, чи є показники економічного розвитку від'ємними, додатними, чи такими, що дорівнюють нулю;

- **тип територіальної структури** (вузловий, однорідний). Вузловим називають регіон, визначальні ознаки якого спадають від центру до периферії. Однорідним називають регіон, ознаки якого в різних точках регіону відрізняються слабо;

- **коефіцієнт густоти населення**. Розраховується як відношення кількості населення до площі регіону;

- **демографічні показники**. До них відносяться тривалість життя, коефіцієнти смертності, народжуваності, віково-статева структура населення тощо.

- **характер і коефіцієнт промислової спеціалізації**. Досліджується галузева структура виробництва регіону. Розраховується частка кожної галузі в регіональному виробництві, а також частка регіонального виробництва певної галузі в національному виробництві.

У відповідності до Закону України «Про генеральну схему планування території України» базою для класифікації територій є види їх переважного використання [12].

Основними рисами регіону як території в адміністративних межах країни є: комплексність і спеціалізація, цілісність й керованість.

Комплексність господарства регіону означає, у першу чергу, збалансованість, пропорційний, погоджений розвиток продуктивних сил регіону. Це такий взаємозв'язок між елементами господарства, коли ефективно виконується **основна господарська функція - спеціалізація регіону**, не спостерігається значних внутрішньо-регіональних диспропорцій і зберігається здатність регіону здійснювати у своїх межах розширене відтворення на основі наявних ресурсів.

Цілісність регіону означає раціональне використання природно-ресурсного потенціалу регіону, пропорційне сполучення різних галузей, формування стійких внутрішньо-регіональних і міжрегіональних виробничих і технологічних зв'язків, наявність особливого співтовариства людей з певними традиціями, певним чином життя.

Керованість сприяє цілісності регіону, тому що адміністративно-територіальні органи повинні забезпечувати координацію (управління) всіх елементів суспільного господарства: матеріального виробництва,

природно-ресурсних потенціалів, інфраструктури, трудових ресурсів тощо, а також різноманітних зв'язків – торговельних, фінансових, соціальних, екологічних, виробничих, які мають певну просторову й тимчасову стійкість.

Територіальна структура господарського комплексу України характеризується значними диспропорціями. Співвідношення показників загальної площі в областях України становить 1:4 (мінімальна площа 8 тис. кв. км, максимальна - 34 тис. кв. км), щільності населення - 1:5 (мінімальна щільність 44 чол./кв.км, максимальних 202 чол./кв.км), обсяг промислового виробництва на 1 жителя - 1:6 (мінімальний обсяг 41460 грн, максимальний - 234916 грн), валова продукція сільського господарства на 1 жителя - 1:4 (мінімальна величина 368 грн, максимальна 1404 грн), забезпеченість житлом - 1:1,3 (мінімальна площа 16,4 кв. м, максимальна 21,5 кв. м) [13].

Економічний потенціал держави концентрується головним чином у Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Харківській і Київській областях, у яких зосереджено 47 % всіх основних фондів України, а разом з Одеською областю на них доводиться майже 60 % обсягів промислового виробництва. Така **нерівновага загальноекономічних і соціальних індикаторів у регіонах** підсилює соціально-політичну напруженість у державі й спричиняє необхідність вжиття заходів, які змогли б забезпечити ефективне регулювання процесів регіонального розвитку України.

У наукових працях українських і зарубіжних регіоналістів вказується найбільш поширені **причини нерівномірності регіонального розвитку**. До найбільш вагомих з них, на нашу думку, належать такі:

- **різноманітність природно-кліматичних умов життя й підприємництва** в окремих регіонах країни;

- масштаби, якість і напрямки **використання природних ресурсів**, які визначають «продуктивність» регіонів. Цей фактор впливає не тільки на сільське господарство, видобуток копалин і лісове господарство, а й на умови розміщення промисловості й життя людей;

- **периферійне або глибинне положення регіону**, внаслідок чого підвищуються транспортні витрати, зростають ціни та зростає ринок збуту. Недостатній розвиток транспортних і комунікаційних зв'язків периферійного регіону суттєво ускладнюють його економічний розвиток;

- застаріла **структура виробництва, повільне введення інновацій**;

- **агломераційні переваги** (велике перетинання в регіоні міжгалузевих зв'язків) і **агломераційні недоліки** (перенаселення);

- **тенденції в економічному розвитку країни** (у періоди економічного зростання в депресивних регіонах виникають нові суб'єкти госпо-

дарювання, що спричиняє господарську активність, а на стадії стагнації активність падає);

- **стадія технологічного розвитку**, що впливає на певні види виробництва товарів (сировинні ресурси, проміжні продукти, товари кінцевого споживання, послуги тощо);

- **політичні умови**, форми загальної й регіональної політики, інституціональні фактори: ступінь регіональної автономії, історія розвитку тощо;

- **інфраструктурні фактори**: наявність або відсутність транспортних систем (у тому числі авіаційних, морських), промислових площадок, забезпеченість телекомунікаційними системами, тобто виробнича інфраструктура;

- великий **зовнішній контроль над суб'єктами господарювання** або мала питома вага суб'єктів господарювання, заснованих місцевими підприємцями;

- соціально-культурні фактори: ступінь урбанізації, освітній рівень населення, наявність наукових центрів тощо.

Підвищення ролі територіальних утворень, їх господарських систем при здійсненні економічної діяльності, розвиток процесів інтеграції та асоціації до структур європейської економічної та політичної співпраці об'єктивно неминуче і безальтернативно призводить до посилення економічної регіоналізації та актуалізації проблеми вибору розробки і реалізації моделі розвитку економіки регіону.

Акцент. Не відбувається припинення поглиблення регіональних диспропорцій, які залишаються чинником збереження дезинтегрованості економічного простору держави.

*(Захарій Варналій,
провідний український
економіст-регіоналіст)*

Законодавство:

- Конституція України [11];
- Закони України «Про стимулювання розвитку регіонів» [10], «Про генеральну схему планування території України» [12].

Акцент. Критерії класифікації регіонів країни:

- **рівень економічного розвитку** (слабкий, середній, високий). Цей показник відносний і визначається в процесі порівняння показників економічного розвитку (ВВП на душу населення, показники зайнятості населення, показники ефективності виробництва) з аналогічними показниками національного виробництва в цілому;

- **темпи економічного розвитку** (депресивний, стагнуючий, прогресивний). Визначається залежно від того, чи є показники економічного розвитку від'ємними, додатними, чи такими, що дорівнюють нулю;

- **тип територіальної структури** (вузловий, однорідний). Вузловим називають регіон, визначальні ознаки якого спадають від центру до периферії. Однорідним називають регіон, ознаки якого в різних точках регіону відрізняються слабко;

- **коефіцієнт густоти населення**. Розраховується як відношення кількості населення до площі регіону;

- **демографічні показники**. До них відносяться тривалість життя, коефіцієнти смертності, народжуваності, віково-статева структура населення тощо.

- **характер і коефіцієнт промислової спеціалізації**. Досліджується галузева структура виробництва регіону. Розраховується частка кожної галузі в регіональному виробництві, а також частка.

У відповідності до Закону України «Про генеральну схему планування території України» [12], базою для класифікації територій є види їх переважного використання.

Контрольні питання:

1. Визначення регіону як соціально-економічної категорії.
2. Схеми економічного районування.
3. Критерії класифікації регіонів.
4. Адміністративно-економічне поняття регіону.
5. Причини регіональних відмінностей та диспропорції територіально-економічної структури.

Практикум:

Приходько В. Регіональні поняття і ознаки національної економіки (на прикладі інвестиційного потенціалу прикордонних областей України) : презентаційний матеріал. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5605>.

Приходько В. Передумови розвитку економіки регіону: природні, демографічні, економічні : презентаційний матеріал. – Режи доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5611/угор.мова,lib/5610>.

З Україною в серці : відео. – Режим доступу: [SkyCap/https://youtu.be/ay88MjgXDQQ](https://youtu.be/ay88MjgXDQQ).

Украина - мой дом : відео. – Режим доступу: [/https://youtu.be/PU8tL3ptXPM](https://youtu.be/PU8tL3ptXPM).

Буткевич Б. Ділити економно. Економічне районування. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/141640>.

Крамар О. Край контрастів. Закарпаття. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/153590>.

Крамар О. Причорномор'я. Складна реальність. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/150658>.

Крамар О. Земля невикористаних можливостей. Кіровоградщина. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/145803>.

Крамар О. Вирватися з ведмежого кута. Сумщина. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/150650>.

Крамар О. Форсувати Буг. Чи подолає Волинь відставання від Люблінського воєводства. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/147668>.

Крамар О. Придніпров'я. Випробування на міцність. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/160353>.

Стратегічний інвестор. Як перекази заробітчан тримають економіку України. – Режим доступу: <http://ukrreal.info/ua/ekonomika/90965-strategichniy-investor-yak-perekazi-zarobitchan-trimayut-ekonomiku-ukraini>.

Проблемне економіко-організаційне завдання:

Економічне районування та класифікація регіону (області) та встановлення виду його переважного використання. Умови та алгоритм або спосіб вирішення задачі визначають вищезгадані критерії класифікації регіонів, Закон України «Про генеральну схему планування території України» [12], причини нерівномірності регіонального розвитку.

Запитання до завдання:

- 1. Що таке «донорські» та дотаційні регіони і їх економічне підґрунтя?*
- 2. Як позначається на регіональній економіці децентралізація бюджету та повноважень?*
- 3. Як позначається на економічному районуванні адміністративно-територіальна реформа?*

1.2. Державне регулювання розвитку регіональної економіки

Регіоналізація економіки країни. Сутність, стратегічна мета та завдання регіональної економічної політики. Основні та специфічні принципи розвитку регіону. Об'єкти та суб'єкти регіональної економічної політики.

Акцент. Активна регіональна політика полягає у створенні передумов до прискореного розвитку за перспективними напрямками, до одночасної концентрації уваги на розв'язанні найгостріших проблем людського розвитку.

(Елла Лібанова, видатна українська дослідниця економіки, демографії та соціуму)

Регулювання розвитку регіональної економіки має здійснюватись на міжрегіональному, регіональному та місцевому рівнях управління. Відповідно до Концепції державної регіональної політики [14], **основною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення ефективності управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.**

Державна регіональна політика є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України. Вона реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним та соціальним розвитком України та її регіонів - Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя.

Визначаючи державну регіональну політику як механізм втручання центральної влади в справи регіону, стосунки між центром та регіонами, **вчені-економісти характеризують також регіональну політику як комплекс заходів соціально-економічного характеру, що його здійснює сам регіон з метою реалізації суто місцевих інтересів.** Поєднання державної та регіональної політики призводить до такого явища як **регіоналізація розвитку країни**, суть якого полягає в наступному:

- врахування у рішеннях центральних органів влади інтересів регіонів, яких ці рішення стосуються;
- у рішеннях центральних органів повинен переважувати консенсус між центром і регіонами над централізованим імперативом;

- послідовне здійснення всіма органами влади державно-регіональної політики;
- неухильне підвищення самостійності регіонів у вирішенні власних проблем;
- формування дієвого місцевого самоврядування.

Говорячи про розвиток регіону, слід, перш за все, визначити стратегічну мету. На думку Симоненка В., **стратегічною метою розвитку регіону має бути істотне підвищення життєвого рівня населення на основі якісного поліпшення використання регіонального ресурсного потенціалу, принципово нових підходів до розвитку продуктивних сил, а також докорінного поліпшення екологічного стану** [6, с.31-32]. Існує два напрями реалізації цієї стратегічної мети. Перший спирається на забезпечення державою міжрегіональної єдності відтворювальних процесів в макроекономіці. Другий напрям полягає у створенні економічних інтересів в активній соціально-економічній діяльності регіонів з оглядом на забезпечення стратегічної мети розвитку, структурного та якісного оновлення господарства. Спираючись на міркування Стеченка Д., пропонується сюди додати управлінську стратегію регіонального розвитку [15,с.30]. Вона є системою концептуальних положень про найефективніші напрями розвитку регіону як системи, про розв'язання основних територіальних проблем і про розміщення продуктивних сил країни. Система концептуальних положень управлінської стратегії має бути спрямована на досягнення економічного і соціального результатів у вигляді розширеного відтворення, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, забезпечення ефективного територіального поділу праці, міжрегіональної інтеграції.

Управлінська стратегія регіонального розвитку має соціально-економічний напрям, який є вихідним при розв'язанні довгострокових завдань комплексного регіонального розвитку. Тут важливим є чітке визначення місця певного регіону країни в територіальному та міжнародному поділі праці, а також потенційних матеріально-речових, фінансових і трудових ресурсів, на які може розраховувати регіон в перспективі [15,с.31]. **Серед можливих шляхів реалізації управлінської стратегії слід виділити сценарний підхід, порядок і методи реалізації якого по суті є синтезом існуючих методів комплексного дослідження, прогнозування і розробки нових оригінальних підходів. В основі такого підходу лежить аналіз різних інтересів, що існують в процесі функціонування регіональної господарської системи, та її потенційних резервів.**

Виходячи з загальних принципів стратегічного планування розвитку організацій, можна сформулювати **основні (базові) принципи ефективного розвитку регіону:**

- цілепокладання та цілереалізація – усі заходи та шляхи їх здійснення, передбачені в системі стратегічного планування, спрямовано на вста-

новлення та досягнення цілей (стратегічних орієнтирів): система планування є відповідальною за це. Відповідність цьому принципу свідчить про дієвість планів, які цінні тим, що дають змогу досягти результатів;

- багатоваріантність – реакція на мінливе середовище шляхом переходу на заздалегідь обґрунтовані та визначені альтернативи;

- глобальність, системність, комплексність і збалансованість – орієнтація на охоплення окремими стратегіями всіх аспектів діяльності об'єкта та взаємозв'язок між ними (в межах стратегічного планування готують систему рішень, а не окремі рішення); спрямованість на зміну ситуації зовні та всередині регіону;

- послідовність – стратегічні зміни мають впроваджуватися в певному порядку з урахуванням досягнутих результатів і специфічних особливостей процесів та явищ;

- безперервність – стратегічна діяльність є складним процесом, призупинення якого повертає регіон на початкову позицію;

- наукова та методична обґрунтованість – використання поширених науково-методичних підходів допомагає розробляти обґрунтовані плани, узгоджені з параметрами зовнішнього та внутрішнього середовища;

- реалістичність – врахування особливостей функціонування регіону, відносно якого розробляються стратегічні плани, та можливості досягнення певних параметрів;

- гнучкість та динамічність – урахування часових характеристик і характеру змін, що відбуваються в регіоні;

- ефективність і соціальна орієнтованість – забезпечення, з одного боку, перевищення результатів, передбачених плануванням над витратами, потрібними для його здійснення; з іншого – розв'язання не лише суто виробничих проблем, а й участь у розв'язанні суспільних проблем;

- кількісна та якісна визначеність – планування має дати певні орієнтири, які відіграватимуть роль контрольних точок, але не можна процес планування звести лише до розрахунків показників, забуваючи про сутність процесів, які потрібно здійснити.

Вказані основні принципи будь-якого управлінського процесу доповнюються специфічними принципами реалізації системи управління розвитком регіону (Додаток А, Таблиця А.2).

Система регіонального управління визначає загальну направленість (стратегію) розвитку регіону. Вона має бути сконцентрована на ключових проблемах і найбільш перспективних напрямках, виявлених на основі аналізу потенціалу, сильних і слабких сторін геополітичного положення регіону, можливих сценаріях розвитку зовнішнього середовища.

Основний зміст системи управління регіоном складають формулювання: головної мети розвитку регіону на сучасному етапі; основних

стратегічних напрямів досягнення головної мети; конкретних цілей в рамках кожного стратегічного напрямку; конкретних заходів щодо реалізації обраних стратегій, які супроводжуються визначенням індикаторів виконання намічених заходів, передбачуваних витрат, очікуваного ефекту і основних учасників реалізації заходів.

В цілому, управління на регіональному рівні опирається на розуміння того, що: а) регіон має складну структуру; б) елементи регіональної системи вимагають для свого управління розробки специфічного механізму управління; в) ці механізми мають бути взаємно несуперечливими.

Виходячи з зазначеного, необхідно уточнити та доповнити **принципи управління розвитком регіону**, наведені вище. Перш за все, відзначимо, що ряд авторів в якості головного принципу регіонального управління розглядає принцип цільового управління, виходячи з того, що ціль управління впливає з інтересів, властивих об'єкту управління. Оскільки об'єктом управління є регіон, то його інтереси визначаються інтересами населення, що проживає на його території (матеріальне благополуччя, можливість духовного розвитку, фізичне здоров'я й загальний високий рівень якості життя). При цьому мета розвитку регіону повинна бути кількісно визначеною, конкретно й проранжированою за строками досягнення. В такому розумінні принцип цільового управління не можна ототожнювати з принципами цілепокладання та цілереалізації, сформульованими вище, а слід розглядати як окремих принцип.

До розглянутих принципів управління розвитком регіону пропонується додати наступні.

1. Принцип використання регіональних переваг у територіальному розподілі праці. Сутність такого принципу полягає в тому, що система управління регіональним розвитком має забезпечувати використання природно-кліматичних і соціально-економічних переваг регіону в територіальному розподілі праці, а також сприяти комплексному розвитку регіональної економіки. Дія цього принципу проявляється в активізації факторів використання можливостей, породжуваних територіальною близькістю промислових підприємств. Це забезпечує, по-перше, агломераційний ефект при будівництві й реконструкції, що виникає за рахунок економії при створенні й експлуатації міжгалузевих виробництв загального користування. По-друге, територіальна близькість є передумовою створення й експлуатації міжгалузевих виробництв, що спеціалізуються на обслуговуванні всієї промисловості регіону незалежно від її відомчої підпорядкованості. Ефект у цьому випадку виникає в силу спеціалізації й кооперації, що дозволяє виробляти дану продукцію з меншими витратами, ніж при роздробленому, дрібному виробництві. Аналогічним є ефект при організації кооперування й комплексування

виробництва на території регіону, що дозволяє повніше використати відходи та заощаджувати на транспортних витратах.

Система управління розвитком регіону має забезпечувати ефективне використання комплексу регіональних ресурсів – трудових, паливно-енергетичних, матеріально-сировинних, економіко-географічних, земельних, кліматичних, біологічних, як шляхом підвищення ефективності їх використання по кожній галузі, так й шляхом внутрішньо регіонального перерозподілу на користь виробництв, що використовують їх найбільш ефективно. Підвищенню господарського ефекту сприяє розширення споживання щодо дешевих і надлишкових регіональних ресурсів. При цьому ефект виникає за рахунок економії у порівнянні з використанням цих ресурсів в інших регіонах, де вони є більш дефіцитними або дорожчими.

2. Принцип поєднання інтересів усіх структур, що беруть участь у процесі регіонального відтворення. Цей принцип відображає наявність власних інтересів у кожній структурі (адміністрація, підприємства, населення тощо) й припускає наявність об'єктивних протиріч між ними. Головною вимогою до механізму управління суспільним відтворенням є створення таких умов діяльності, за яких досягався б певний баланс інтересів всіх структур, взаємодіючих у процесі регіонального відтворення

3. Принцип економічної самостійності характеризує не тільки відсутність директивного втручання держави у справи регіонів. Він відображає визнання різних форм власності й економічної самостійності всіх власників. Крім того, економічна самостійність означає необхідність чіткого розподілу повноважень і функцій управління між різними рівнями влади й створення фінансово-економічних умов для їх реалізації.

4. Принцип самофінансування означає, що розвиток регіону повинен здійснюватися, насамперед, за рахунок доходів, що утворюються на відповідній території.

Реалізація всієї системи принципів дасть змогу створити передумови для формування надійної й стійкої системи управління розвитком регіону. Усі ці принципи повинні бути покладені, насамперед, в основу законодавчих і нормативно-правових актів, що створюють контури системи управління регіональною економікою й визначають вибір конкретних інструментів і важелів механізму управління.

При цьому слід зазначити, що в сучасних ринкових умовах господарювання стан економіки значною мірою обумовлює можливість та перспективи розвитку держави та її регіонів, а також той факт, що традиційні бюджетні джерела фінансування не можуть належною мірою забезпечити потреби регіону, тому виникає потреба за-

лучення й ефективного використання інвестиційних ресурсів для вирішення завдань розвитку регіону, поліпшення якості життя населення та збільшення внеску регіону у вирішення проблем національного рівня. Тому на сучасному етапі реформування економіки проблема залучення інвестицій і піднесення на цій основі територіально-виробничих комплексів є центральною. Саме від її успішного вирішення багато в чому залежать спрямованість і темпи подальших соціально-економічних перетворень.

Законодавство:

- Конституція України [11];
- Концепція державної регіональної політики[14];
- Стратегія регіонального розвитку Закарпатської області на період до 2020 року [16]та інших регіонів України.

Контрольні питання:

1. *Що означає регіоналізація країни та економіки?*
2. *Висвітліть основні та специфічні принципи розвитку регіону*
2. *Визначте сутність, мету, об'єкти та суб'єкти регіональної політики.*
3. *Якими є шляхи та складові реалізації державної регіональної політики?*

Практикум:

Приходько В.Регіональна економічна політика та механізми їїреалізації в умовах імплементації угоди про асоціацію Україна –ЄС : презентаційний матеріал. - Режим доступу: [HTTP://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5607](http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5607).

Приходько В.П.Економіка регіонів в системі територіального поділу праці : презентаційний матеріал. - Режим доступу:[HTTP://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5606](http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5606).

Вудс Д. Глобальний транспортно-логістичний хаб та політика місцевих властей (м. Реджайна, провінція Саскачеван (Канада) : презентаційний матеріал. - Режим доступу:<http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/7463>.

Проблемне завдання:

Специфічні принципи управління розвитком регіону. Міжнародні стандарти та процедури формування,ухвалення і реалізації концепцій, стратегічних планів, програм розвитку регіональної соціально-економічної системи. Надання процесу регіонального управління об'єктивний та програмно-цільовий характер.

Питання до завдання:

1. Охарактеризуйте цілі, завдання та структуру Стратегії регіонального розвитку Закарпатської області на період до 2020 р.
2. Чи вдалося дотриматися основних (базових) та специфічних принципів управління регіону при розробці регіональної стратегії?
3. Які параметри якості життя відображені в регіональній стратегії?
4. Порівняйте з досвідом стратегічного проектування в Канаді: м. Реджайна та провінція Саскачеван.
5. Внесіть свої змістовні варіанти стратегічного планування.

1.3. Чинники інвестиційного зростання регіонів

Інвестиції і капіталовкладення. Види інвестицій в економіку регіонів. Джерела інвестування. Система управління інвестиційним регіональним розвитком. Поняття інвестиційних процесів, інвестиційної діяльності, інвестиційної активності та інвестиційних ризиків. Поняття інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості.

Акцент. Справа в тому, що саме провінції годують Париж, що більша частина їх доходів йде на виплати у цьому місті і там залишається, і ніколи не повертається... народу...

(Жан-Жак Руссо, видатний французький філософ)

Поєднання об'єктивної для регіонів України необхідності активного залучення інвестиційного капіталу та його недостатності, неоптимальної структури і неефективної практики застосування, зумовлюють особливу актуальність оптимізації процесу залучення капіталу в регіональну економіку та її основні складові (зокрема територіально-виробничі комплекси, виробничо-територіальні комплекси, кластерний розвиток тощо). Виділяють два **напрями нарощування обсягів інвестицій в регіональну економіку**.

Перше. Мобілізація ресурсів з боку держави та збільшення державних капітальних вкладень, що в сучасних реаліях України є практично неможливим. Можливості держави як інвестора у розвиток економіки є вкрай низькими. Крім того, їх рівень ефективності значно поступається іншим джерелам фінансування, тому кардинально проблему активізації інвестиційної діяльності в регіонах зокрема вирішити вони не здатні.

Друге. Залучення масштабних приватних інвестицій, що є більш природним в умовах ринкової економіки. Проте вони потребують сприятливого інвестиційного клімату, який би дав Україні та її регіонам можливість конкурувати на міжнародних фінансових ринках, а головне – припинити відтік капіталів з країни.

В наукових роботах представлено багато різних варіантів трактування сутності та економічного змісту дефініції «інвестиції». Причинами наявності суттєвих модифікацій у підходах до цієї категорії є трансформація етапів еволюційного розвитку, державного устрою та влади, форм господарювання тощо.

До 1990-х років в Україні інвестиції ототожнювалися з капітальними вкладеннями. Проте, в результаті суспільних трансформацій, розвитку різ-

них форм власності, розвитку банківської системи, формування фондового ринку підхід до розуміння інвестиційної діяльності змінився, а термін «інвестиції» почав вживатися в нормативно-правових актах держави.

У тексті Закону України «Про інвестиційну діяльність» [18], інвестиції визначаються як грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції й інші цінні папери, технології, машини, устаткування, ліцензії, у тому числі й на товарні знаки, кредити, будь-яке інше майно або майнові права, інтелектуальні цінності, вкладені в об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою одержання прибутку (доходу) і досягнення позитивного соціального ефекту. Відповідно до зазначеного положення, у вітчизняній економічній науці найбільш поширеним підходом є такий, що розглядає інвестиції у якості вкладень матеріально-технічних засобів з метою отримання економічного, соціального та екологічного ефектів.

Ринкові перетворення в Україні змінили підходи до аналізу економічних процесів. Пов'язувати інвестиції з одержанням доходу як основної мети інвестора притаманно більшості наукових шкіл країн Європи та Північної Америки. Разом із тим, мають місце також підходи, що розрізняють категорії «вкладення капіталу» та «інвестиції», надаючи останнім ознаки продуктивності. Вкладення капіталу розглядають у якості купівлі фінансових активів, а інвестиції – як придбання засобів виробництва.

Інвестиційна діяльність є одним із важливих важелів розвитку економіки держави та її регіонів і запорукою її стабільності. Провідну роль в цьому відіграє саме економічна політика держави. За умови оптимальної побудови, вона значною мірою сприяє залученню як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій, їх спрямуванню в найбільш перспективні сектори економіки.

Розв'язання проблеми інвестування дає змогу забезпечити прогресивну реструктуризацію на всіх рівнях, перехід до високорозвиненої економіки та інноваційного розвитку. В цьому руслі інноваційний напрям розвитку економіки є одним з основних, який потребує залучення інвестицій в самих різних сферах, зокрема у виробничий комплекс, що є умовою прогресивного розвитку національної економіки. Тому інвестиційну політику слід розглядати як стратегічний та найважливіший напрям регіональної економічної політики держави. Все це актуалізує проблему підвищення конкурентоспроможності регіональної економічної системи при активній позиції органів влади у інвестиційному процесі.

З метою найбільш повного урахування характеристик потенціалу основних видів інвестицій нами здійснено їх систематизацію (Додаток А, Таблиця А.3).

Джерела інвестиційної діяльності (Рис.1.4.1) [9, с.44] є одним з критеріїв побудови ринкових відносин в їх розподілі. В розрізі національної економіки джерелами інвестицій можуть виступати різноманітні фонди, наприклад фонди відшкодування і накопичення відповідно як амортизаційні відрахування, так і частка доходу держави. Суб'єкти ж господарювання залучають інвестиції як із власних ресурсів (прибуток, заощадження населення, амортизація тощо) так і за рахунок коштів інвесторів (приватні інвестиції, кредитні ресурси та ін.), крім цього, існує практика отримання коштів від реалізації цінних паперів, корпоративних прав, асигнувань приватних та юридичних осіб.

Як показує практика, джерела інвестування можуть бути самими різноманітними, але в першу чергу вони залежать від об'єктивних економічних показників держави чи регіону. Кризові та деструктивні процеси вкрай негативно впливають на інвестиційні настрої та коефіцієнти, що ми можемо спостерігати на прикладі національної економіки.

Основним джерелом фінансування капітальних вкладень для українських підприємств залишаються їх внутрішні кошти (прибуток, і амортизаційні відрахування), що складають в середньому за нашими підрахунками близько 70 % загального обсягу інвестицій. Більшості українських підприємств власних коштів для інвестування не вистачає. Частина українських підприємств продовжують залишатися збитковими, тобто не мають прибутку для інвестування.

В економіці більшості країн інвестиції здійснюються за рахунок внутрішніх резервів. Серед них на першому місці стоїть амортизація, на яку в загальному обсязі валових вкладень припадає в середньому 60-70%. В Україні виробничі фонди є значними, проте половина їх не використовується, а тому й амортизація з них не нараховується. Як ресурс вона працює лише в тому випадку, коли списується використовуваний капітал. Проте якщо основні фонди заморожені, то вони стають тягарем, оскільки їх треба утримувати, вносити податки за землю, охорону, опалення тощо.

Узагальнено, серед зовнішніх джерел інвестицій значну питому вагу займають централізовані джерела фінансування: бюджет і позабюджетні фонди (більше 25% інвестиційних ресурсів); банківські кредити (4%); облігації (4%); акції (1%).

Суттєвим джерелом формування інвестиційних ресурсів підприємств виступає фінансовий ринок, проте через його механізм підприємствами залучається близько 10 % коштів (банківські кредити, емісія акцій і облігацій). Це зумовлено недостатнім розвитком фінансового ринку в Україні, його інфраструктури, а також недосконалим законодавством. У свою чергу у розвинених країнах світу через фінансовий ринок на підприємствах забезпечується понад 50 % інвестицій.

Від інвестиційної політики держави безпосередньо залежить становлення ринкових відносин в Україні та розвиток реального сектору економіки. Це важливо як для підприємств, які будують свою інвестиційну стратегію на принципах самофінансування, так і для органів влади, регіонів, інвестиційних інститутів, що виділяють фінансові ресурси на реалізацію різних проектів.

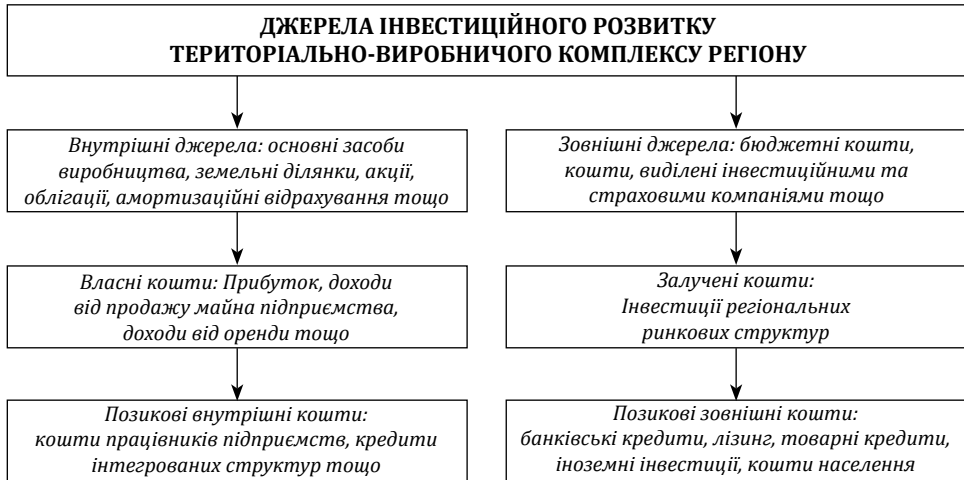

Рис. 1.4.1. Джерела інвестиційного розвитку територіально-виробничого комплексу регіону

Оновлення підходів до інвестиційної діяльності визначається також інвестиційними можливостями регіону як соціально-економічної системи в цілому. Саме децентралізація державного управління економікою обумовила посилення значущості регіонального рівня. Зміни умов функціонування підприємств виробничого комплексу потребують зміни методів і форм інвестиційного процесу на регіональному рівні.

Управління інвестиційним розвитком у регіональній економіці із врахуванням характерних особливостей передбачає реалізацію певних функцій, а саме: аналіз та прогнозування розвитку інвестиційного ринку в регіоні, розробка стратегічних напрямів інвестиційної діяльності регіону, Розробка стратегії формування інвестиційних ресурсів (фінансових і реальних інвестицій) регіону, оцінка інвестиційної привабливості проектів та відбір із них найбільш ефективних, оцінка інвестиційних якостей окремих фінансових інструментів та відбір найбільш ефективних з них та ін. (Додаток А, Таблиця А.4)

Уточненню підлягає й співвідношення понять «інвестиційна діяльність», «інвестування» та «інвестиційний процес». Щодо останньо-

го, то **інвестиційний процес** передбачає специфічний процес залучення інвестора до об'єкта інвестування для реалізації інвестиційних проектів та отримання на цій основі інвестиційного доходу.

Щодо розуміння дослідниками сутності інвестиційної діяльності, то остання представляє собою цілеспрямовано здійснюваний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації. Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» [18], **інвестиційна діяльність** є сукупністю практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Метою власне інвестиційної діяльності є ресурсне забезпечення позитивних структурних зрушень в економіці на основі створення сприятливого інвестиційного клімату, мобілізації всіх джерел інвестиційних ресурсів та їх ефективне використання, стимулювання процесів розвитку виробничої сфери, створення умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Досягнення такої мети потребує реалізації таких завдань, як: збільшення обсягу інвестиційних ресурсів за рахунок всіх джерел фінансування (кредитні ресурси комерційних банків, кошти приватних та іноземних інвесторів, кредитні лінії, бюджетні та власні кошти); визначення пріоритетних напрямів використання інвестицій, в тому числі державних в межах бюджету; забезпечення ефективного використання інвестицій, удосконалення їх відтворювальної і технологічної структури (нове будівництво, включаючи розширення діючих підприємств; технічне переозброєння і реконструкція; підтримка діючих потужностей).

Необхідно зазначити, що таке явище як інвестиційна діяльність є дуже складним за своїм змістом та передбачає реалізацію певного алгоритму дій, який економічній науці розглядається як інвестиційний цикл. Це певна сукупність дій, починаючи, від етапу ухвалення рішення про здійснення інвестування до забезпечення окупності інвестицій, отримання прибутку на вкладений капітал як мети інвестування. Сам інвестиційний цикл складається з трьох ключових етапів: по-перше, передінвестиційна фаза, що включає прийняття рішення про інвестування, визначення джерел інвестування, затвердження та експертизу інвестиційного проекту; по-друге, фаза інвестицій, що включає вливання коштів в об'єкт інвестування та здійснення необхідних для цього практичних дій (будівництво об'єкта); по-третє, експлуатаційна фаза, що передбачає відшкодування інвестором витрачених коштів, отримання прибутку чи досягнення певного соціального ефекту (в результаті експлуатації об'єкта інвестування).

Сутністним чинником інвестиційної діяльності в регіоні є **створення сприятливих умов для реалізації інвестицій**. У цьому зв'язку першочерговими завданнями, що потребують реалізації є: продовження роботи з удосконалення нормативно-правової бази України у сфері регулювання інвестиційних процесів для гарантування захисту прав та законних інтересів інвесторів на території України як передумови щодо готовності до здійснення інвестиції; удосконалення податкової політики щодо заохочення інвестицій та ефективних форм організації інвестиційної діяльності та зменшення частки тіньових економічних відносин в країні; розвиток системи інформаційного супроводу інвестиційної діяльності в регіонах з тим, щоб користувачи-потенційні інвестори мали доступ до інформації; розвиток форм та методів державного регулювання щодо формування дієвих механізмів бюджетної підтримки пріоритетних інвестиційних проектів конкурентоспроможного виробництва; збільшення фінансування науково-дослідних робіт з комплексного вивчення інвестиційного потенціалу, виявлення пріоритетних і привабливих галузей та проектів з урахуванням внутрішніх можливостей регіону і зовнішньої кон'юнктури на основі державно-приватного партнерства; раціональне використання наявних виробничих площ і потужностей на основі розвитку вітчизняного промислового виробництва та фінансового ринку, лізингу, орендних відносин; збільшення та прискорення віддачі капітальних вкладень шляхом скорочення інвестиційного процесу.

Існують також різноманітні положення, що лежать в основі визначення інвестиційної привабливості регіонів, галузей, суб'єктів господарювання. Зокрема, інвестиційну привабливість розглядають з позиції ефективності діяльності підприємств. У свою чергу, **інвестиційна активність** розглядається як економічна категорія, що характеризує не лише сам процес інвестування з позиції інтенсивності реалізації, але також є показником результатів інвестиційної політики суб'єкта господарювання або регіону, що охоплює сукупність факторів, що визначають рівень їх розвитку. При цьому, інвестиційна активність виступає головним фактором економічного розвитку країни, регіонів та підприємств.

Узагальнюючи вищезазначені підходи, можемо дійти висновку, що **інвестиційний клімат** як певний стан складається з факторів, що його обумовлюють (потенціал та ризик) та застосовуються для оцінки інвестиційної привабливості й результату (залучений або вилучений капітал), значення якого визначається такими факторами.

Виходячи з цього, інвестиційну привабливість необхідно розглядати як складову інвестиційного клімату, а інвестиційну активність – у якості взаємозалежної категорії інвестиційної привабливості. Таким чином, чим вищою є інвестиційна привабливість, тим більшою є інвестиційна активність, й навпаки – високий ступень інтенсивності інвести-

ційних процесів та успіхи інвестиційної політики будуть сприяти залученню інвесторів. Загалом, інвестиційна привабливість та інвестиційна активність характеризують інвестиційний клімат, тобто **інвестиційний клімат включає в себе інвестиційну привабливість та інвестиційну активність**.

Головним фактором щодо вибору інвестиційно привабливого регіону виступає інвестиційний потенціал (46,7%), менш вагомими є інвестиційні ризики (26,6%), інвестиційна активність (16,6%), особисті уподобання (3,5%).

Стосовно предмету нашого дослідження, то з усіх показників, які характеризують інвестиційну привабливість суб'єкта або проекту в умовах превалювання економічних методів управління на передній план виходять ті, які прямо або опосередковано характеризують, перш за все, фінансову, виробничу, організаційно-управлінську діяльність. Таким чином, **інвестиційна привабливість є системою економічних відносин між суб'єктами господарювання щодо ефективного розвитку бізнесу та забезпечення його конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки**.

Загальновідомими є **рейтинги інвестиційного клімату**, що періодично публікуються у провідних економічних журналах світу, такими як «Euromoney», «Fortune», «The Economist». Узагальнюючи методики формування таких рейтингів, можна констатувати, що інвестиційна привабливість досліджуваних комплексів оцінюється на основі гнучкої системи індикаторів, яка постійно переглядається авторами в залежності від зміни кон'юнктури світового ринку. За наявної інформації, для оцінки інвестиційної привабливості ці методики об'єднують і використовують в основному десять груп визначальних показників: ефективність економіки, політична ситуація, стан заборгованості, відносини власності і монополізм, кредитоспроможність, доступність банківського кредитування і довгострокового позикового капіталу, екологічна та демографічна ситуація, ймовірність виникнення форс-мажорних обставин.

Серед основних факторів, що впливають на оцінку інвестиційного клімату в регіоні виділяють також: галузеву спеціалізацію регіону; експортний потенціал; просторове розташування та наявність розвинутої транспортної інфраструктури; наявність інноваційного потенціалу та його відповідність пріоритетам соціально-економічного розвитку регіону; стан соціальної сфери регіону; виробничий потенціал; обсяг залучених інвестицій та характеристика інвестиційної діяльності.

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку України недостатній рівень капіталовкладень у реальний сектор економіки пояснюється високими інвестиційними ризиками, що об'єднують специфічні види ризиків інвестиційної діяльності підприємства. При цьому **рівень**

інвестиційного ризику зазвичай значно перевищує рівень операційного (комерційного) ризику. Це пов'язано з тим, що в процесі інвестиційної діяльності ризик втрати капіталу («катастрофічний ризик») має більшу ймовірність виникнення, ніж у процесі операційної діяльності. Механізм формування рівня інвестиційного прибутку будується в тісному зв'язку з рівнем інвестиційного ризику.

Для того, щоб залучити капітал в реальний сектор економіки, необхідно забезпечити більшу привабливість українських підприємств для інвесторів, підвищити ефективність регіональної інвестиційної політики, яка на сьогодні характеризується неоднозначним набором інвестиційних рішень, відсутністю їх впорядкованості та алгоритму їх ефективної реалізації. У цьому зв'язку можна погодитися з думкою Плісетської Д., про те, що **стан відтворювальної бази, пов'язаний з недо-статнім залученням інвестицій в реальний сектор економіки регіонів** характеризується такими рисами:

- високим ступенем зношеності та моральним старінням основних фондів, що призводить до підвищення матеріало- та енергоємності виробництва, зростання витрат, і як наслідок, до падіння рентабельності та зниження конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників;

- глибоким спадом в наукомістких галузях машинобудування, що спричиняють технологічну деградацію країни;

- нерозвиненістю і зносом промислової та транспортної інфраструктури, що значно обмежує території, на яких можливе планування і розміщення нових виробництв;

- помітним зниженням обсягу розвіданих запасів природних ресурсів, що призводить до скорочення ресурсної бази країни [9].

Враховуючи вищезазначене, у наявних умовах **необхідним є проведення такої інвестиційної політики на макро- та мезорівні, що забезпечить сталий розвиток територіально-виробничих комплексів та регіонів в цілому на основі реалізації таких завдань: підвищення галузевої інвестиційної привабливості територіально-виробничих комплексів; розвиток інфраструктури в регіоні; формування здорового конкурентного середовища в регіоні; підтримка сприятливого екологічного клімату в регіоні; формування нових джерел податкових і рентних платежів в регіоні; організація нових робочих місць.**

Для вирішення таких завдань регіон може використовувати наявні ресурси з урахуванням системи базових принципів реалізації регіональної інвестиційної політики, які в умовах розвитку ринкової економіки потребують уточнення, зокрема: збалансування інтересів держави та інших учасників інвестиційної діяльності; активна роль держави у формуванні інституційного середовища для стимулювання

інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання; ясності та прозорості інвестиційного процесу в регіоні; забезпечення рівних конкурентних умов господарської діяльності інвесторам незалежно від форми власності; пріоритет державної підтримки стратегічно важливих для країни та регіонів інфраструктурних об'єктів, проектів у сфері екологічної безпеки; гарантії інвесторам щодо непогіршення умов через змін до законодавства; пріоритет інвестицій у розвиток «людського капіталу»; пріоритет державної підтримки інвесторів, які розвивають конкурентні переваги територій; взаємна відповідальність органів влади та інвесторів.

При цьому основною метою регіональної інвестиційної політики має бути підтримка базових галузей і виробничих підприємств шляхом здійснення структурної перебудови економіки та забезпечення збалансованого використання сукупного потенціалу регіону. Останній включає такі підвиди: ресурсно-сировинний (розраховується на основі середньозваженої забезпеченості території регіону балансовими запасами найважливіших видів природних ресурсів); виробничий (сукупний результат господарської діяльності населення в регіоні); споживчий (сукупна купівельна спроможність населення регіону); інфраструктурний (оцінка економіко-географічного положення та інфраструктурного розвитку регіону); трудовий (чисельність економічно активного населення та його освітній рівень); інституційний (ступінь розвитку провідних інститутів ринкової економіки в регіоні); фінансовий (загальна сума податкових та інших грошових надходжень до бюджетної системи з даного регіону); інноваційний (комплекс науково-технічної діяльності в регіоні).

Основною умовою ухвалення рішення про вкладення інвестицій є достовірна **оцінка ефективності передбачуваних проектів.** Для інвестора важливим є дотримання таких принципів, як: оптимальне поєднання ризику і дохідності; сприятливе податкове середовище і гнучкий механізм амортизації; політична й економічна стійкість.

Таким чином, інвестиційний клімат, інноваційний потенціал, стан відтворювальної бази та ефективне управління є важливими чинниками інвестиційного розвитку регіональної економіки, основними цілями якого мають бути стимулювання інвестиційної діяльності в територіально-виробничих комплексах регіонів та підвищення рівня їх інвестиційної привабливості.

В умовах розвитку ринкової економіки в Україні, низького рівня розвитку інфраструктури, яка поки нездатна функціонувати на засадах саморегулювання, системоутворюючим фактором інвестиційного зростання є участь держави в інвестиційному процесі на основі системи гарантій і програм, державних замовлень, формування ринку ефективних інвестиційних проектів для регіону,

із застосуванням механізмів державно-приватного партнерства для підтримки конкурентоспроможних вітчизняних товаровиробників, у першу чергу високотехнологічних виробництв.

Активізація інвестиційної ролі держави в регіонах в умовах розвитку ринкової економіки передбачає посилення економічного регулювання інвестиційного процесу, сприяння розвитку його інфраструктури, створення інституціонально-правового та економічного середовища, формування концепції інвестиційного процесу, яка визначає ресурсні джерела для залучення в реальний сектор економіки.

Акцент. Сучасна глобалізація життєдіяльності продукувала нову філософію просторового розмежування держав, а з ним і буття людини.

*(Олександр Передрій,
український дослідник
міжнародної і регіональної
економіки)*

Законодавство:

- Закони України «Про інвестиційну діяльність» [18], «Про стимулювання розвитку регіонів» [10], «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [26];
- Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [27];
- Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері» [28].

Процедури:

Таблиця «Функції управління інвестиційним розвитком регіону».

Контрольні питання:

1. Які показники регіональної економіки відображають категорії виробничого потенціалу, організації виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури та результатів виробництва?
2. Якими є рівні територіального поділу праці та відповідні їм виробничі об'єкти?
3. Які чинники інвестиційного розвитку регіональної економіки?

Практикум:

Приходько В. Регіональна економічна політика та механізми її реалізації в умовах імплементації угоди про асоціацію Україна – ЄС : презентаційний матеріал. - Режим доступу: [НТТР://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5607](http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5607).

Приходько В. Економіка регіонів в системі територіального поділу праці : презентаційний матеріал. - Режим доступу: [НТТР://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5606](http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/5606).

Буткевич Б. Ділити економно. Економічне районування. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/141640>.

Крамар О. Край контрастів. Закарпаття. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/153590>.

Крамар О. Причорномор'я. Складна реальність : презентаційні матеріали / <http://tyzhden.ua/Economics/150658>.

Крамар О. Земля невикористаних можливостей. Кіровоградщина. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/145803>.

Крамар О. Вирватися з ведмежого кута. Сумщина. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/150650>.

Крамар О. Форсувати Буг. Чи подолає Волинь відставання від Люблінського воєводства. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/147668>.

Крамар О. Придніпров'я. Випробування на міцність. – Режим доступу: / <http://tyzhden.ua/Economics/160353>

Стратегічний інвестор. Як перекази заробітчан тримають економіку України. – Режим доступу: <http://ukgreal.info/ua/ekonomika/90965-strategichniy-investor-yak-perekazi-zarobitchan-trimayut-ekonomiku-ukraini>.

Проблемне завдання:

Основні види інвестицій та джерела інвестування в економіку регіонів.

На базі вище наведених матеріалів та джерел охарактеризуйте види інвестицій в економіку конкретного регіону, джерела інвестування в економіку конкретного регіону та оцініть інвестиційну привабливість економіки регіону (галузі, виду діяльності, територіально-виробничого комплексу) за методологією.

Питання до завдання:

Чи є модель управління інвестиційним розвитком регіону оптимальною?